

Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale: Zbardhja e të vërtetës mbi krimet e luftës dhe konfliktet

**Zagreb, Kroaci
8-9 shkurt 2007.**

Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale për zbardhjen e të vërtetës mbi krimet e luftës dhe konfliktet është organizuar nga Documenta, Fondi për të Drejtën Humanitare dhe Qendra KërkimoreDokumentuese. Debatë është zhvilluar në sesionet ku janë trajtuar temat e rëndësisë të të dhënave në zbardhjen e të vërtetës, e rolit të proceseve gjyqësore për krimet e luftës në tregimin e të vërtetës, e qasjes rajonale në tregimin e të vërtetës dhe fakteve, e zbardhjes të së vërtetës nga perspektiva e viktimës, e shprehjes artistike dhe tregimit të së vërtetës, e praktikave të ballafaqimit me të kaluarën në trupat ligjdhënëse dhe e rëndësisë së arkivës së Hagës. Më shumë se 300 pjesëmarrës nga vendet postjugosllave – përfaqësues të organizatave për të drejtat e njeriut, shoqatave të viktimave dhe të familjeve të të zhdukurve, organizatat e avokatëve, të Tribunalit të Hagës, të Qendrës Ndërkombëtare për drejtësi tranzicionale, gjykatës, prokurorë, artistë dhe gazetarë – kanë debatuar, për të parën herë në Kroaci, mbi instrumentet për zbardhjen e të së vërtetës mbi të kaluarën. Forumin e ka hapur Kryetari i Kroacisë Stjepan Mesić, i cili i dha përkrahje të fuqishme zbardhjes së fakteve në nivelin rajonal. Mbi Forumin kanë informuar këto medime: TV Jadran, Nova TV, HRT1, Globus, Novi list, Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija.

Organizatave rajonale partnere – Documenta, Fondi për të Drejtën Humanitare dhe Qendra KërkimoreDokumentuese – do të vazhdojnë me organizimin e debateve publike dhe konsultave në suazat e shoqërisë civile në mënyrë që të stimulohen më shumë qeveritë dhe parlamentet në rajon për të marrë pjesë në debate mbi procedurat dhe modelet e zbardhjes dhe të tregimit të së vërtetës gjë që siguron respektimin e dinjitetit të viktimave dhe krijon një kulturë të përgjegjësisë.

Ekziston nevoja shoqërore për bisedë dhe rishqyrtim kritik të përgjegjësisë vetjake për trashëgiminë e rëndë të së kaluarës si dhe për dokumentimin e pësimeve dhe të padrejtësive të bëra ndaj të gjitha viktimave, pa marrë parasyshpërkatësinë e tyre etnike, politike dhe sociale.

Duhet të ndërpritet të flitet, më në fund, mbi një mijë e njëqind e ca viktima tona dhe nëntëqind viktima të tyre dhe të thuhet se në Kroaci janë zhdukur dhe ende kërkohen pak më shumë se dy mijë qytetarë të cilët janë zhdukur gjatë konflikteve të armatosura. (Žarko Puhovski, Këshilli Kroat i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Ballafaqimi me faktin se edhe populli i tyre ka bërë krime për disa ka qenë po aq i dhimbshëm sa edhe ballafaqimi me vetë krimin, të cilin populli i tyre padyshim që e ka përjetuar. Këto tema janë futur nën dysheme, dhe ata që i kanë nxjerr nga aty në shesh janë shpallu tradhtarë kombëtarë. Gjithnjë është shtruar pyetja pse duhet të flitet për viktimat e tyre, kur ne kemi pas më shumë viktima. Në pjesën dërmuese të opinionit assesit nuk kanë mundur që të krahasohen dhe maten viktimat «tona» dhe të «tyre». Përderisa viktimat tona kanë qenë të «shenjta», ato të tyre kanë qenë të merituar. Derisa ne kemi vuajtur, ata e kanë marrë dënimin që i ka takuar. (Drago Hedl, Feral Tribune, Kroaci, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb,

Kroaci, 89 shkurt 2007)

Ne kemi ardhur në një situatë që të jemi një lloj i party breakers-ave, të atyre që i prishin ahengjet. Ua prishim ahengjet nacionalistëve, por njerëzit ato i kanë në qejf. Ne konfrontoheshim me mitet duke folur për të vërtetën, me mitin se serbët gjithnjë e kanë luftuar me guxim imperializmin perëndimor, me mitin e quajtur dinjitet i luftës atdhetare ose me mitin e dyqind mijë boshnjakë të vrarë në luftë. Dhe askush nuk donte të dëgjonte faktet që tregonin se këto mite nuk kanë mbështetje. (Žarko Puhovski, Këshilli Kroat i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Posaçërisht dua të theksoj se ne jemi të vetëdijshëm se sa është me rëndësi që ne vetë në Kroaci të zhvillojmë procese penale kundër pjesëtarëve të armatës dhe policisë kroate, pra jo që dikush tjetër ta bëjë këtë për ne, por që këtë ta bëjmë vetë ne. Pjesëmarrja e trupave gjyqësore të një shteti në zbardhjen e asaj çka ka ndodhur është e rëndësishme, sepse nuk duhet të harrojmë se këtë e bëjmë për të arritur besueshmërinë vetjake, që të pranohet ajo çka ka ndodhur, dhe kjo është veçanërisht thelbësore kur janë në pyetje pjesëtarët e forcave të armatosura të veta. (Mladen Bajić, avokati shtetëror i Republikës së Kroacisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Në vitet '91 dhe '92, p.sh., në qytetet kanë pësuar Serbët, kështu që janë zhdukur ose vrarë 600 civilë në Sisak, më shumë se 120 civilë në Gospić, rreth 200 civilë në Zagreb, dhe janë zhdukur edhe në qytetet tjera. Mirëpo, për këto krime deri më sot askush nuk është akuzuar dhe shtrohet pyetja a janë këto veprime penale të krimit të luftës apo jo? (Luka Šušak, avokat, Kroaci, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Viktimat që i kanë shkaktuar serbët në Kroaci dhe anembanë ish Jugosllavisë, për këto flitet, kurse për viktimat që janë shkaktuar nga kroatët ndaj popullsisë civile të kombësisë serbe ende flitet pak, edhe pse ka filluar të flitet diku pas vitit 2000. (Vjera Solar, Kroaci, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Përfaqësuesit e veteranëve angazhohen që së pari të zbardhet si ka ardhur deri te lufta.

Hajt t'i gjejmë arsyet e luftës, sepse askush nuk flet për arsyet, të gjithë e duan të vërtetën, e nuk e duan arsyet. Në sërish krijojmë kushtet për, siç ju thoni, konflikt, sepse nuk doni të flisni për luftën. Duhet ta dimë pse ka qenë lufta. (...) Pra hajt ta zbardhim të vërtetën që kjo mos të përsëritet më. (Ivan Pandža, HVIDRA, Kroaci, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007.)

Domosdoja e qasjes rajonale në zbardhjen dhe tregimin e të vërtetës në praktikë është vërtetuar përmes vendosjes së bashkëpunimit në rajon, mes prokurorive, gjykatave, organizatave për të drejtat e njeriut dhe shoqatave të viktimave, gjë që ka kontribuar që në gjykimet për krimet e luftës të dëgjohet zëri i viktimave.

Duke vendosur kontaktet e ndërsjella, me nënshkrimin e memorandumit të bashkëpunimit, me këmbimin e shënimeve, duke e bërë të mundur që dëshmitarët e një vendit të vijin në vendin tjetër, duke mundur që të mblidhen deklaratat që shfrytëzohen gjatë proceseve, kemi bërë një hap para në zbardhjen e autorëve, në zbardhjen e së vërtetës. (Mladen Bajić, Kryeavokat i

Republikës së Kroacisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, 89 shkurt 2007, Zagreb, Kroaci)

Prokuroria e Bosnjës dhe Hercegovinës me prokuroritë e vendeve fqinje ka bërë marrëveshjet për bashkëpunim dhe ndihmë të drejtpërdrejtë në procesimin e lëndëve. Këto marrëveshje mundësojnë bashkëpunimin dhe këmbimin e informatave dhe të dëshmimeve mes prokurorive në rajon, gjetjen e dëshmitarëve në territorin e shtetit tjetër si dhe llojet tjera të ndihmës ndërkombëtare në hetimet penale dhe procesimet. (Marinko Jurčević, Kryeprokuror, Prokuroria e Bosnjës dhe Hercegovinës, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 8-9 shkurt 2007)

Prokuroria për krimet e luftës edhe deri më sot ka treguar se është e gatshme që përmes bashkëpunimit rajonal të i vë në dispozicion provat materiale që i kemi sepse konsiderojmë se drejtësia duhet të përmbushet nëse jo në Serbi, atëherë në territorin e një vendi tjetër. Kryesore është që të realizohet drejtësia. (Vladimir Vukčević, Kryeprokurori për krimet e luftës i Republikës së Serbisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Në lidhje me përgjigjen tonë rreth trashëgimisë [të së kaluarës] më duket se nuk duhet të fillojmë të flasim mbi atë se a ka ndonjë zgjidhje që do të zëvendësojë të gjitha mangësitë, jo mangësitë por në të vërtetë, kufizimet objektive të gjykimeve penale për krimet e luftës. Mendoj për ndonjë trup rajonal për tregimin e të vërtetës i cili do ta kishte kuptohet para së gjithash këtë orientimin drejt viktimave.

(Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Gjykimet kombëtare për krimet e luftës mund të ndihmojnë që të kthehet besimi në institucionet vendore, që të zbardhet e vërteta, por nuk japin pamjen e plote të asaj çka ka ndodhur.

Dhe testi i vërtetë nuk është kur serbi mund të gjykohet në Kroaci për shkak se i ka vrarë kroatët. Testi i vërtetë është kur kroati mund të gjykohet në Kroaci ngase i ka vrarë serbët. Ose kur serbi gjykohet në Beograd për krimet e bëra ndaj boshnjakëve. Ose kur shqiptari gjykohet në Prishtinë për krimet që i ka bërë ndaj serbëve. Ose kur boshnjaku gjykohet në Sarajevë sepse e ka vrarë kroatin. Dhe nuk është që të gjykojnë vetëm ushtarët me grada të ulëta. Gjykatat vendore duhet të ndjekin vijën komanduese. Duhet të arrijnë te gradat më të larta që janë përgjegjëse për krimet e bëra... Kur të ndodhë kjo, atëherë ka fituar ligji dhe drejtësia. Kur ta dinë se do të konsiderohen përgjegjës edhe të shpija, në gjykatat e tyre vendore, atëherë të gjithë në rajon dhe ata që shikojnë nga jashtë, do të fitojnë besimin e plotë në sistemin vendor juridik. (Clint Williamson, ambasador i SHBAve për çështje të krimeve të luftës, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Përmasa e krimeve të bëra është aq e madhe, mizori aq groteske, sa që është e pamundur që të kuptohen dhe të shërohen të gjitha plagët vetëm përmes gjykatës për krimet e luftës. Megjithatë, është e evidente se rezultatet e proceseve gjyqësore, arkiva e tyre dhe faktet e zbardhura, paraqesin pjesën kruciale të zbardhjes të së vërtetës dhe të trasimit të rrugës për pajtim. (Carla del Ponte, kryeprokurorja e Gjykatës penale ndërkombëtare për ish Jugosllavi, Forumi i Dytë

Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Edhe kur reflektojnë të vërtetën e njëmendtë, faktet e zbardhura në lëndën e caktuar nuk mund të paraqesin në plotësi mekanizmin për zbardhjen dhe tregimin e të vërtetës pas konflikteve të armatosura sepse ato janë mbledhur për të plotësuar kriterin e besueshmërisë të provës juridike brenda të drejtës penale, në kuptimin e provës për përgjegjësi personale, individuale për veprat e bëra. (Fausto Pokar, Kryetar i Gjykatës penale ndërkombëtare për ish Jugosllavi, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Rolinshumëtorëndësishëm në procesin e zbardhjes dhe të tregimit të së vërtetës e ka arkiva e Gjykatës Ndërkombëtare Penale për ish Jugosllavinë, qëduhet të jetë e disponueshme për të gjithë në rajon dhe të ruhet për brezat e ardhshëm.

Dokumentacioni për krimet e luftës që është mbledhur deri më sot nga të gjitha këto organizata, së bashku me dokumentacionin që ekziston në Tribunal, në njëfarë mënyre është një tërësi edhe pse nuk mendoj se duhet të jetë në një vend, përkundrazi, unë do të thosha se duhet të jetë në më shumë vende... dhe se edhe qeveritë kombëtare do të kuptojnë me sa rëndësi është që kopjet e dokumenteve që janë mbledhur deri më sot, dhe ato që mund të mblidhen nesër, mbi krimet, të ruhen dhe të janë të disponueshme jo vetëm për ata që me këto çështje merren si hetues, dhe që do të vazhdojnë që të merren edhe në të ardhmen, por edhe për ata që do të rriten në këto shoqëri në decaeniet e ardhshme dhe do të donin të dinin saktë se çka ka ndodhur me prindërit e tyre, apo me të afërmit dhe bashkëqytetarët e tyre, mu për atë që këto sende të mos përsëriten më. (Goran Svilanović, Pakti i stabilitetit për Evropën juglindore, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Të gjithë pjesëmarrësit e konferencës janë pajtuar se lista me emrat e viktimave është e nevojshme për krijimin e kujtesës historike dhe pengimin e ndryshimit të së kaluarës.

Politikanët dhe gazetarët kanë manipuluar me numra të ndryshëm kur janë në pyetje viktimat e luftës [në BH]. Këto numra kanë pasur dallime të mëdha dhe shifra më e madhe që kam dëgjuar ka qenë treqind e pesëdhjetëmijë viktimat. (...) Qëllimi ynë ka qenë jo të manipulojmë me numra, çka do të thotë se që nga starti kemi mbledhur vetëm shënimet për çdo person veçanërisht, kështu që çdo viktimë të ketë emrin, mbiemrin, emrin e babait.

(Safer Hukara, Qendra KërkimoreDokumentuese, BH, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Sqarimi i fatit të të zhdukurve është prioritet.

Ky është prioriteti ynë – sqarimi i fatit të të gjithë të zhdukurve, dhe kjo te të gjitha palët. (Stjepan Mesić, Kryetar i Republikës së Kroacisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Çështja e personave të zhdukur dhe të familjeve të tyre në Republikën e Kroacisë, kjo është sot, zonja dhe zotëri, i nderuari kryetar i Republikës, çështja më e rëndë humanitare që na ka mbetur dhe që ende nuk është zgjidhur. Ju kujtoj se në listën janë, kryesisht nga viti '91, janë 1122 veta, ushtarë kroatë dhe civilë. Edhe 930 persona të zhdukura janë në listën e vitit 1995. (Jadranka Kosor, Nënkryetare e Qeverisë së Republikës së Kroacisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Kur e kam gjetur kufomën e djalit, sa ka qenë e rëndësishme kjo për mua, dhe sa është edhe sot. Ka qenë për mua një rehati. Unë shkoj te varri, e pastroj atë, e ndezi një qiri, sjell lule, dhe ndihem sikur kur shkoj në vizitë te djali tjetër, që është gjallë dhe e ka familjen e tij, ndihem sikur nipave të mijë ua kam sjell çokollatën. Unë e vizitoj dhe ndihem e mbushur, sepse nuk kam zgjedhje tjetër, dhe kjo më sjell kënaqësi të madhe sepse e di që sot a nesër edhe unë do të shkoj te ai. Këtë e dua edhe për të tjerët, dhe i përkrah, ata që ende kërkojnë, dhe vërtet do të isha e lumtur, që edhe ata t'i gjejnë të afërmit e tyre, ashtu siç e gjeta unë. (Štefica Krstić, Shoqata Viktimat e luftës atdhetare, Kroaci, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007.)

Faktet për atë çka ka ndodhur pengojnë relativizmin e krimit.

Ne duhet ta dimë të vërtetën, e vërteta duhet të kërkohet dhe të zbardhet, me të vërtetën duhet të ballafaqohemi me dashje pa marrë parasysh se çfarë është ajo dhe a do ti pëlqej dikujt apo jo. Dhe e vërteta është vetëm një. Natyrisht, ekzistojnë përjetime të ndryshme të kësaj të vërtete. Ka kënde të ndryshme të shikimit të kësaj të vërtete, dhe ka edhe interpretime të ndryshme të saj. Por e vërteta mbetet ajo që është, aty janë faktet, ajo çka ka ndodhur, dhe për këtë nuk mund të ketë kurrfarë marrëveshesh, pazaresh, nuk ka dhe nuk mund të ketë kurrfarë relativizimesh të saj. (Stjepan Mesić, Kryetar i Republikës së Kroacisë, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Ajo çka është detyra jonë, sërish po e them, është që të arrijmë deri te faktet dhe jo te simbolet. Askush veten, e as tjetrin, nuk duhet ta përjetoj si simbol, por të shihet se si qëndrojnë me faktet. (Žarko Puhovski, Këshilli Kroat i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007.)

Faktet janë të rëndësishme për zbardhjen e së vërtetës, dhe deri te e vërteta arrihet vështirë nëse nuk dihen faktet ose ato injorohen. (Zoran Pusić, Këshilli qytetar për të drejtat e njeriut, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)

Artistë padyshim kanë treguar gatishmëri që me veprat e tyre t'i kundërvihen mohimeve, gënjeshtreve, heshtjes dhe tentimeve përndryshimin e fakteve mbi të kaluarën

Është vështirë të përshkruhet ndjenja që keni kur hyni në atë qytet [Srebrenicë]. Në atë qytet ju shihni se ekziston një jetë normale, shihni se aty jetojnë njerëzit, punojnë, takohen, por ekziston edhe një ndjenje që vetëm arti mund ta tregojë, dhe ta transmetojë, ekziston ajo ndjenja e rrëqethjes metafizike. Unë mendoj se ne si artistë kemi detyrë dhe përgjegjësi ndaj vetes, dhe ndaj brezave që po vijnë, që kur vijmë në disa qytete, në disa vende, të mënjanojmë këtë ndjenje të rrëqethjes që na përcjell nga brezi në brez. (Dino Mustafić, regjisor teatri nga BH, Forumi i Dytë Rajonal për drejtësi tranzicionale, Zagreb, Kroaci, 89 shkurt 2007)